

MICHAEL HANEGAN AND CHRIS ROSSER. GENERATIVE AI AND LIBRARIES: CLAIMING OUR PLACE IN THE CENTER OF A SHARED FUTURE. CHICAGO: ALA EDITIONS, 2025.

Razvoj generativne umjetne inteligencije u posljednjih nekoliko godina snažno je promijenio način na koji stvaramo, organiziramo i pretražujemo informacije. Knjižnice kao institucije koje su tradicionalno na raskrižju tehnologije, znanja i javnog interesa suočavaju se s novim izazovima, ali i iznimnim mogućnostima. Knjiga *Generative AI and libraries: claiming our place in the center of a shared future* nastoji obuhvatiti upravo taj trenutak ubrzane transformacije te ponuditi načine na koje se generativni modeli mogu integrirati u knjižnične usluge, procese i strategije razvoja. Autori pritom ne promatraju umjetnu inteligenciju (u daljnjem tekstu UI) samo kao tehnički alat nego i kao društveni i profesionalni fenomen koji mijenja ulogu knjižničara, očekivanja korisnika kao i načine pristupa i korištenja informacija.

Autori knjige, objavljene 2025. godine u izdanju ALA Editions, Michael Hanegan i Chris Rosser, bave se važnom temom uloge knjižnica u dobu generativne umjetne inteligencije (u daljnjem tekstu GUI) te načinima na koje knjižnice mogu aktivno oblikovati budućnost informacijskih usluga.

Knjiga je podijeljena na tri tematske cjeline koje obuhvaćaju tehnološke osnove GUI-a, primjenu u knjižničnim uslugama, etičke i organizacijske izazove kao i razumijevanje primjene GUI-a kao oblika metapismenosti: Osnove primjene UI-a u knjižnicama; Implementacija UI-a u knjižnicama; Budućnost knjižnica u dobu UI-a.

Prvi dio knjige usmjeren je na razumijevanje konteksta i temeljnih promjena koje GUI donosi knjižnicama. Autori postavljaju temelj za razumijevanje naglog porasta dostupnosti generativnih modela kao i primjene pristupa, pretraživanja i korištenja informacija te razloga zbog kojih knjižnice trebaju ostati uključene u transformaciju i korištenje alata UI-a. U poglavlju „Budućnost učenja i rada u knjižničnom okruženju“ objašnjava se na kako GUI mijenja učenje i pristup informacijama otvarajući mogućnosti nove dinamike učenja s više personaliziranih, interaktivnih i brzih odgovora, kao i automatizacijom rutinskih zadataka poput katalogizacije i/ili osnovne korisničke podrške. Pri tome treba naglasiti potrebu za novim vještinama i kompetencijama za razumijevanje alata UI-a, evaluacijama generiranog sadržaja i korištenja tehnologije na etički prihvatljiv način. U poglav-

lju „Paradigma usmjerena na korisnika“ (engl. *human-centered paradigm*) naglašava se važnost razvoja usluga UI-a usmjerenih na potrebe i interese korisnika. Alate UI-a treba promatrati kroz prizmu osnaživanja i edukacija kako bi korisnici znali prepoznati načine komunikacije s UI-em i korištenja podataka dobivenih pretraživanjem uz pomoć alata UI-a. Autori zagovaraju knjižnice kao prostore koji kombiniraju tehnološke inovacije na etički prihvatljiv i inkluzivan način. Radi lakšeg razumijevanja autori u poglavlju „Ključni koncepti i definicije“ daju objašnjenje osnovnih pojmova i razlikovanja pojmova GUI-a, transparentnosti, pristranosti modela te osnovnih etičkih i pravnih okvira u cilju dubljeg razumijevanja daljnjih rasprava.

U drugom dijelu, „Implementacija UI u knjižnicama“, autori ukazuju na to da integracija UI-a u knjižnice nije samo tehnološki projekt nego i strateški, organizacijski i etički proces koji zahtijeva procjenu potreba, analizu postojećih resursa, planiranje i stalnu evaluaciju. U sljedećem poglavlju „Okvir za usvajanje UI-a“ nudi se struktura koja knjižnicama pomaže donijeti odluke o usklađenosti uvođenja alata UI-a s misijom knjižnice, vodeći računa o dugoročnim ciljevima i očekivanim učincima. Nezaobilazne su potrebne kompetencije djelatnika, izbor alata te interoperabilnost s postojećim sustavima. Poglavlje o skrivenim troškovima i potencijalima integracije UI-a upozorava na to da uvođenje alata UI-a nije besplatno, potreban je stalan nadzor troškova ulaganja, održavanja i isplativosti. Autori također naglašavaju važnost realnog sagledavanja kako bi se donijele održive odluke, a to su troškovi ulaganja i rezultati uloženog.

Treći dio knjige „Budućnost knjižnica u doba UI-a“ pokazuje kako knjižnice mogu postati ključni akteri u razvoju metapismenosti i inovativnih modela učenja, koristeći GUI kao alat za kritičko mišljenje, kreativnost i društveno odgovornu praksu. Metapismenost obuhvaća znanja i vještine korištenja alata UI-a, kritičko razmišljanje i vrednovanje informacija, sposobnost korištenja različitih digitalnih alata te kompetencije vrednovanja i implementacije alata UI-a uz uvažavanje etičke primjene.

Fokus je na dvjema ključnim temama: metapismenost i novi model učenja, rješavanje problema i inovacija uz primjenu GUI-a nazvanog STACKS (engl. *Situate, Test, Analyze, Create, Knowledge-build, Share*), odnosno postavljanje konteksta, ispitivanje mogućnosti, analiza rezultata, stvaranje novog, nadogradnja znanja te dijeljenje stečenih znanja i iskustava. Autori takav model učenja predstavljaju kao pedagoški alat koji knjižnice mogu koristiti u realizaciji edukacija, radionica i informacijskom opismenjavanju. Kada se govori o metapismenosti, objašnjavaju se dodirne točke UI-a i ACRL-a (engl. *Association of College and Research Libraries*) okvira informacijske pismenosti, pri čemu je ACRL posebno poznat po razvoju standarda, smjernica i okvira za informacijsku pismenost uključujući i ACRL-model (engl. *Framework for Information Literacy for Higher Education*)

koji je zamijenio starije standarde informacijske pismenosti i uveo potpuno novi pristup. Umjesto učenja niza tehničkih koraka, naglasak je na razumijevanju pristupanja informacijama, kritičkom promišljanju i evaluaciji te njihovom korištenju u akademskom i društvenom kontekstu. Navedeni okvir potiče dublje, konceptualno učenje, a ne samo tehničku vještinu pretraživanja, a knjižnice su prepoznate kao ključni akteri u razvoju metapismenosti i inovativnih modela učenja, koristeći GUI kao alat za kritičko mišljenje, kreativnost i društveno odgovornu praksu.

Indeks pojmova na kraju knjige ima važnu ulogu, i to ne samo kao tehnički dodatak, nego kao alat koji čitatelju omogućuje dublje i preciznije razumijevanje sadržaja. U stručnim knjigama poput ove indeks je često jednako koristan kao i pojedina poglavlja jer otkriva kako autori razmišljaju o ključnim konceptima i kako ih međusobno povezuju.

Knjiga *Generative AI and libraries: claiming our place in the center of a shared future* pruža početne smjernice i okvire za razumijevanje načina na koje GUI pred knjižničare stavlja izazove, pitanja, ali i prilike preuzimanja aktivne uloge u oblikovanju budućnosti informacija, obrazovanja i zajednica implementacijom novih, generiranih vrsta sadržaja. Nadalje, autori suočavaju čitatelja s paradoksom; iako je čovječanstvo tehnološki već duboko zakoračilo u vrijeme kada se GUI koristi svakodnevno, u razumijevanju društvenih i moralnih implikacija GUI-a ostalo je na samom početku. Dobra je vijest da su knjižnice osposobljene za suočavanje s novim izazovima te da je budućnost knjižnica određena odlukom o korištenju postojećih mogućnosti djelovanja kako na pojedinačnoj tako i na institucionalnoj i društvenoj razini. Generativna umjetna inteligencija otvara nove mogućnosti za unapređenje usluga, jačanje informacijske pismenosti i usvajanje novih znanja. Posebna vrijednost knjige leži u njezinu pozivu na odgovorno, etičko i promišljeno korištenje alata UI-a, pri čemu knjižnice postaju ključni posrednici u implementaciji novih tehnologija pri implementaciji novih programa i usluga.

Kao takva, knjiga je dragocjen resurs za sve koji žele razumjeti svoju ulogu u brzo mijenjajućem digitalnom okruženju. Ona ne nudi gotova rješenja, ali otvara prostor za dijalog i potiče stručnu zajednicu da hrabro preuzme svoje mjesto u oblikovanju zajedničke budućnosti.

Aleksandra Cvitković
aleksandra.cvitkovic@kgz.hr